

STRESZCZENIE

Starzejące się społeczeństwo to zjawisko obserwowalne globalnie. Dlatego też coraz większa liczba osób w wieku okołomerytalnym interesuje się rozwijaniem swoich kompetencji, również językowych, wspieranych przez różnego rodzaju programy, Uniwersytety Trzeciego Wieku czy prywatne szkoły językowe gwarantujące osobom w wieku 60+ kształcenie w zakresie poznawania m.in. nowych języków. W ostatnich latach pojawiło się coraz większe zainteresowanie tematem nauczania osób starszych, wynikające nie tylko ze zwiększania się udziału procentowego starszych dorosłych w naszym społeczeństwie, ale także z ich pewnego rodzaju mobilizacji mającej na celu dalszy rozwój intelektualny i związaną z nim rosnącą popularność różnego rodzaju kursów gwarantujących kontynuację edukacji całościowej. Dodatkowo, w związku ze zwiększoną migracją ludzi w krajach wspólnoty europejskiej coraz częściej osoby starsze zmuszone są uczyć się języków w celach rozwinięcia kompetencji językowych, a często również komunikacji międzykulturowej. Zarówno więc chęć samorozwoju jak i czynniki zewnętrzne mają duży wpływ na zmiany w proporcjach osób uczących się języków.

Jednakże, choć grupa starszych dorosłych stale powiększa się i wzrasta również zainteresowanie edukacją całościową, już w 1987 r. David Battersby, prominentny teoretyk zajmujący się edukacją starszych dorosłych, zauważył, że: „od zawsze istnieje pewna niechęć wśród dorosłych naukowców do badania zasad i praktyk nauczania oraz uczenia się odnoszących się do osób starszych” (moje tł., s. 4). Choć minęło od tego czasu już ponad trzy dekady, kolejni badacze (m.in. Li-Kuang Chen, Jessica Cox, Brian Findsen, Marvin Formosa, Anna Jaroszevska, Elizabeth G. Joiner, Andrzej Klimczuk, Danya R. Gómez, i inni) zajmujący się tematem, zauważają, że w dalszym ciągu jest to pole niedostatecznie zbadane, a grupa starszych dorosłych uczniów nie tylko często pozostaje traktowana jako homogeniczna, ale nawet widziana jest jako jedna grupa dorosłych w wieku 18+. Również nauczyciele, choć zauważają pewne różnice w nauczaniu i ocenianiu starszych dorosłych często nie dostosowują technik nauczania do potrzeb, możliwości i preferencji tej grupy wiekowej.

Dodatkowo, Anna Jaroszevska (2013) porusza ważny temat dotyczący samych badań nad osobami starszymi. Według autorki, niewielu glottodydaktyków zajmuje się tak potrzebnymi dla rozwoju dziedziny badaniami nad tą grupą wiekową, co może być spowodowane brakiem umocowania teoretycznego oraz brakiem specjalizacji interdyscyplinarnej, która pozwoliłaby na wyróżnienie i skonkretyzowanie tego obszaru badawczego. W swojej książce Jaroszevska proponuje rozwiązanie tego problemu i sugeruje potrzebę powstania na gruncie polskim subdyscypliny – glottogeragogiki, która w dalszym ciągu rozwija się jako dwie osobne dyscypliny glottodydaktyki i geragogiki utrudniając pogłębione badania. Niniejsza rozprawa ma zatem na celu wzbogacenie wiedzy teoretycznej i praktycznej z zakresu nauczania języka obcego w grupie starszych dorosłych.

W niniejszej rozprawie podjęta została próba zbadania potrzeb, możliwości i preferencji starszych dorosłych uczniów języka angielskiego z dwóch perspektyw: uczniów oraz ich nauczycieli. Badanie przedstawione w tej pracy ma zatem na celu przedstawienie rozbieżności pomiędzy teoriami subiektywnymi uczniów oraz ich nauczycieli dotyczącymi postrzegania zagadnienia nauczania języka angielskiego w grupie osób 60+ oraz udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jakie są najtrudniejsze i najłatwiejsze umiejętności językowe dla starszych dorosłych uczniów języka angielskiego i czy są one takie same według ich nauczycieli?
2. Jakie są najpotrzebniejsze i najmniej potrzebne umiejętności językowe dla starszych dorosłych uczniów języka angielskiego i czy są one takie same według ich nauczycieli?
3. Jakie są teorie subiektywne oraz wynikające z nich różnice dotyczące nauczania i oceniania starszych dorosłych uczniów języka angielskiego według uczniów i ich nauczycieli?
4. Które techniki oceniania i nauczania są używane w nauczaniu starszych dorosłych uczniów języka angielskiego?
5. Które techniki nauczania i oceniania, według starszych dorosłych uczniów, ułatwiają im uczenie się języka angielskiego w późniejszym życiu?
6. Czy nauczyciele dostosowują używane przez siebie techniki nauczania i oceniania tak aby odpowiedzieć potrzebom i możliwościom kognitywnym starszych dorosłych uczniów?
7. oraz zastosowanie jakich technik nauczania i oceniania osób starszych pozwoliłoby w przyszłości na lepsze dostosowanie kursów do potrzeb i możliwości uczniów.

W pracy postawiono również trzy hipotezy badawcze:

1. Starsi dorośli są świadomi swoich potrzeb, możliwości kognitywnych oraz preferencji związanych z uczeniem się języka w późnej dorosłości.
2. Pomimo swojego doświadczenia w nauczaniu języków obcych nauczycielom brakuje profesjonalnej wiedzy dotyczącej nauczania języka angielskiego w grupie starszych dorosłych.
3. Teorie subiektywne nauczycieli dotyczące procesu nauczania i oceniania w późnej dorosłości różnią się od opinii ich starszych dorosłych uczniów.

Zastosowane metody badawcze miały charakter przede wszystkim jakościowy. Badanie z użyciem kwestionariusza zostało skierowane na weryfikację wcześniej postawionych pytań badawczych i wysuniętych hipotez poprzez użycie statystyki opisowej oraz na uzupełnienie ww. badań wnioskami wyciągniętymi z obserwacji i wywiadów grupowych. Badanie zostało przeprowadzone na próbie 75 osób. Wszyscy badani seniorzy (60 osób) uczęszczali na zajęcia z języka angielskiego na Uniwersytecie Trzeciego Wieku we Wrocławiu. Nauczyciele (15 osób) prowadzili zajęcia z języka angielskiego na Uniwersytecie Trzeciego Wieku we Wrocławiu, Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Katowicach oraz w Centrach Seniora we Wrocławiu i w Warszawie.

Praca została podzielona na sześć rozdziałów: trzy rozdziały teoretyczne oraz trzy rozdziały empiryczne. Rozdział pierwszy poświęcony jest próbie zdefiniowania starszego dorosłego ucznia oraz ukazaniu różnic istniejących w nomenklaturze i rozumieniu terminów ujętych w dotychczas istniejących analizach, badaniach i pracach naukowych. Zagadnienie wieku oraz starości przedstawione jest od starożytnej Grecji i Rzymu przez Średniowiecze, Nowożytność i wiek XIX aż po współczesne, głęboko zakorzenione historycznie, rozumienie terminów w wieku XX i XXI. Następnie zdefiniowane zostały i określone terminy: gerontologia, andragogika i wyrastająca z nich geragogika (oraz krytyczna gerontologia i geragogika), oraz krytyczna glottogeragogika, jako główne elementy interdyscyplinarnych badań nad subpopulacją osób starszych.

Dodatkowo opisana została zaproponowana przez niemiecką badaczkę Annette Berndt (1997) subdyscyplina z niem. *Fremdsprachengeragogik* będąca połączeniem badań z glottodydaktyki i geragogiki. Na gruncie polskim termin obejmujący te dwie dyscypliny został wprowadzony w 2013 r. przez Annę Jaroszewską pod nazwą *glottogeragogika*, natomiast w języku angielskim odpowiednik terminu – *Critical Foreign Language Geragogy* – został zaproponowany w 2016 r. przez Danyę R. Gómez. Według autorek, dzięki połączeniu wiedzy związanej z nauczaniem języków obcych oraz tej opartej na kształceniu starszych dorosłych możliwe może być podjęcie pogłębionych, choć jak już wcześniej wspomniano, w dalszym ciągu niestety niedostatecznie rozwiniętych badań. Trzecim elementem rozdziału pierwszego jest przedstawienie i porównanie istniejącej terminologii dotyczącej subpopulacji osób starszych oraz próba przeanalizowania problemów wynikających z różnic w rozumieniu istoty kategoryzacji tej grupy wiekowej.

Kontynuując niejako szersze rozważania zawarte w rozdziale pierwszym, w rozdziale drugim przedstawiona jest dokładna charakterystyka starszych dorosłych. Poruszone zagadnienia zostały podzielone na czynniki biologiczne (dotyczące związanych z wiekiem zmian narządu wzroku, słuchu, dotyku, zmysłu powonienia i smaku, oraz funkcji ruchowej), kognitywne i neurokognitywne (dotyczące zmian w rezerwach kognitywnych, pamięci, inteligencji, szybkości procesowania, uwadze, postrzeganiu wzrokowo przestrzennym, funkcjach wykonawczych, i języku, oraz strukturalnych i funkcjonalnych zmian w mózgu, procesowaniu języka w późniejszym wieku i uczeniu się języka przez starszych dorosłych), oraz psychologiczne i socjologiczne (w szczególności dotyczące osobowości, motywacji, i strategii kompensacyjnych).

W rozdziale trzecim poruszone zostały aspekty edukacji osób starszych. Najpierw opisane zostały podejścia, metody i techniki wykorzystywane w nauczaniu języków w grupie osób dorosłych oraz ich aplikacja w nauczaniu osób starszych. Następnie wyszczególniono techniki stosowane w edukacji osób 60+ i podjęta została próba odniesienia ich do nauczania języków obcych. W kolejnych podrozdziałach opisano podejścia do nauczania seniorów, rolę oceniania w edukacji osób starszych oraz problemy w nauczaniu i ocenianiu tej grupy wiekowej.

W rozdziale czwartym, rozpoczynającym część badawczą, przedstawiona jest metodologia badawcza: cele rozprawy oraz przeprowadzonego badania, pytania, hipotezy, opis badania, próby i technik pozyskiwania danych. W rozdziale piątym opisane zostały szczegółowe wyniki badania na podstawie analizy ankiety, obserwacji oraz wywiadów z uczniami. Rozdział szósty poświęcony został analizie zebranych wyników oraz wyciągnięciu wniosków z postawionych wcześniej pytań badawczych, w kontekście wyników przedstawionych w części piątej.